

FERDINANDY GYÖRGY

Lábjegyzetek III.

(mesteremberek...)

Manapság nagy dolgok történnek körülöttünk. A változásokat mégis az egészen apró eseményeken méri le az ember. Mint én, ezen a két mesteremeren.

Az első valamivel a rendszerváltás előtt javította meg nálunk a vízcsapot. Előző nap az állatkertben jártunk, ezért történhetett, hogy amerikai feleségem „víziló úrnak” szólította.

– Képzeld! – újságolta, amikor hazaértem. Hogy itt nálatok milyen műveltek a szerelők!

A mester olvasta (azt is megmondta, hol) valamelyik elbeszélésemet.

– Mikor van itthon a férje? – kérdezte többször is.

– Meg akar ismerni! – közölte Hófehérke boldogan.

Én inkább arra gyanakodtam, hogy Víziló úr egyedül akarta találni csinos kis feleségemet. De most nem erről beszélek. A mester gyakran visszajárt, hol a tömítést felejtette el, hol az új csapot. Engem sosem kapott el. Nem tudtam dedikálni neki a Rakétában megjelent szöveget.

A második találkozás újabb keletű. Huszonöt évig működött az a csap. A mester most is olvasott ember volt. Az író?! – kiáltotta, amikor bediktáltam neki a nevem.

Asszonykám – tompora mutantur – már nem érdekelte. Megjavította a vízvezetékét félóra alatt. Leültünk, kitöltötte a számlát. Kiszállási díj, ÁFA, munkabér. Európai normák. Megint működött a csap.

Kallódott nálam mindenféle resztl. Gondoltam, megajándékozom. Kérdésemre, hogy honnan ismer, nagyot kacsintott:

– Honnan ismerném, uram?! Csak láttam a könyveit a polcokon.

Változik a világ. A mesterek ma már félóra alatt elvégzik a dolgukat.

(Mit üzen Kossuth Lajos?...)

(Ivánfy Jaksity György: Illúziók fogságában, Papirusz Book, Budapest, 2013)

Ennek a könyvnek kétféle olvasata van. A közös bennük, hogy a maguk módján mindkettő felháborító. Félreérthető, zavaros.

Az előszóban a szerző megállapítja, hogy „balsorsunkat” döntéseinknek köszönhetjük. „A siránkozás, a múlton és a régi dicsőségen való értelmetlen merengés, a bűnbakok keresése helyett” – mondja – „önvizsgálatot kellene tartanunk.” Ebben

kíván segítségünkre lenni ez az írás, és ezt a szándékot így, előljáróban, csak helyeselni lehet.

A továbbiakban azonban sajnos megbicsaklik az igyekezet. A szerző felsorolja, amit az elemi iskolában tanult, idestova nyolcvan éve, még a két világháború között. Az irredentizmus pufogó frázisait, amit ma már nem ismernek, csak a nyolcvanon felüliek. Ezt a propagandát cáfolja százhusz sűrű oldalon, a mai olvasó nem érti: ki-nek és minek?

Menet közben kiderül az is, hogy az író nem ismeri a történelemtudomány mai állását. Nem tud Kerényi Károlyról, a mitológiáról, kifigurázza, nevetségessé teszi a népvándorlás legendáriumát. Más népek történetéről sem tud sokat. Azt képzelettel, hogy valamennyi melléfogás és esetlenkedés magyar specialitás.

Óseink – írja – „jámbor, fegyvertelen embereket lőttek rakásra, hogy mindenükből kifoszthassák őket... halálra rémült, békés embereket.” Mai történészek szerint a „kalandozás” a kereskedelmi kapcsolatok első, primitív formája (lásd Vajay).

Nem hinném, hogy óseinket „rettenthetetlen hősöknek” képzelnék a mai fiatalok. Fölösleges lenne bizonygatni nekik, hogy „a magyar fegyverek legyőzhetetlenek”. Tudjuk: sajnos nem azok. (A szerző szerint ezért van, hogy mi, maiak, „még mindig Eger védelmén, ezen a piti sikeren csámcsogunk.”)

*

„Mindezeknél nagyobb baj a kurucos mentalitás felelőtlen felmagasztalása, amely a mai napig mérgezi a lelkeket” – olvassuk a 65. oldalon. Itt – felkapja a fejét a kritikus. Lenne egy másik lekiója (olvasata) is ennek a pamfletnek? A mai szélsőségeken csattanna az ostor? Azokon, akik ma és itt próbálnak feltámasztani egy száználmas, százéves retorikát? Ha így lenne (ez a könyvből nem egészen világos) akkor, mea culpa! Félreértettem az igyekezetet.

A könyv második – a Habsburgokról szóló – részében okos gondolatok sorakoznak. Például arról, hogy miért nem alakult ki nálunk a polgárság. Vagy hogy miért késett az ipari forradalom.

Kossuth Lajos nem tartozik az író kedvencei közé. Megtudjuk, hogy „mielőtt el-szelelt”, rávette a Minisztertanácsot, hogy a magyar koronát ajánlja fel az orosz cári családnak.

A huszadik századra – mindezek után – csak néhány oldal marad. A szerző leírja, hogy a Kormányzó úr Őfőméltósága ugyan saját bevallása szerint is antiszemita, de „nem tartaná helyesnek a zsidókat hozzá nem értő, értéktelen, nagyszájú elemekkel helyettesíteni”. Ez utóbbiak mi lennénk, nem-zsidó magyarok, Horthy Miklós és Jaksity György egybehangzó véleménye szerint.

De hát akkor mire legyen büszke egy mai hazafias érzelmű fiatal? Arra, hogy sok más nomád néppel ellentétben, mi megmaradtunk. Nagy embereinkre, a sportolókra, a Nobel-díjasokra. Nem utolsó sorban szép és páratlanul gazdag magyar nyelvünkre.

Ha pedig Kossuth Lajos még egyszer „azt üzenné?... üzenjünk vissza neki, hogy köszönjük, jól vagyunk, jól érezzük magunkat az európai népek nagy családjában!” – summáz kiáltványában Jaksity.

Az ember csak halkán kérdezi: még akkor is, ha ebben a ki tudja hányadik „nagy családban” nekünk szemmel láthatóan megint csak a szegény rokon szájalmas szerepe jutott?

(még egyszer '56-ról...)

A magyar irodalom mindig is a történelem megbízható tükrére volt. 1848-ról például könyvtárnyi hiteles irodalmi ábrázolás született. 1956 irodalmi megörökítése azonban kivétel: a Forradalomról máig is kevés az értékes irodalmi mű.

Az eseményeket követő évtizedekben nem lehetett írni róla. De még ennél a tiltásnál is nagyobb kárt okozott az, amit Pomogáts Béla „mentális elfojtásnak” nevezett. 1956 emléke évtizedekre eltűnt a magyarság gondolkodásából. Személyes emlékem, hogy családjunk tizenéves fiai tíz évvel a forradalom után nem tudták, hogy miért kerültem Nyugatra. Később, a kétezres évek unokáiról is kiderült, fogalmuk se volt róla, hogy dédszüleik itt pusztultak el a házban, és itt, a kertben voltak eltemetve hónapokig.

A Forradalomról nem illett beszélni. Vétkes ebben a mulasztásban egy egész generáció. Azok, akik átéltek '56-ot, és nem adták tovább emlékeiket.

A reneszánsz a szemtanúk, a megfigyelők leírásaival kezdődött, ezek azonban ritkán tárták fel az okokat, a Forradalom igazságait. A nyugati magyar irodalom ugyan igyekezett fenntartani '56 emlékezetét és szellemiségét, ezeket a műveket azonban hazánkban nem sokan ismerik.

1956 megírására legjobb íróink közül ma sem vállalkoznak sokan. Így aztán '56 mindmáig nem kapta meg azt a helyet a nemzet emlékezetében, amelyre joggal számot tarthat.

Az új évezred fiataljaira vár ez a feladat.

(még egyszer a műfordításról...)

Nemrégiben egy írótáborban beszéltem a műfordításról. Akkor Bábel tornyával veztettem be előadásomat. Ott, a nagy vállalkozás romjai alatt indul útjára egy csendes, szerény aprómunka, ami arra hivatott, hogy közelebb hozza egymáshoz az égisz erő tornyok építésébe belefáradt népeket. A műfordításról beszélek. A makacs igyekezetről, amely nem összegyűrni vagy összerosni, hanem egymást megismerni és megérteni segíti az embereket.

Ne felejtsük el – mondtam –, hogy a magyar irodalmi nyelv első kísérletei – a nyolcszáz éves Ómagyar Mária siralom és a Halotti beszéd – műfordítások. Első nagy költőnk, Janus Pannonius, latinul írta nagyszerű költeményeit. Irodalmunk története elválaszthatatlan a műfordítástól.

Ehhez az előadásomhoz, amely bemutatja spanyol fordítógárdánk munkáját, ismerteti a mai fordításelméleteket, valamint a műfordító egyéniségéről vallott nézeteimet, szeretnék most hozzáfűzni három elgondolkoztató észrevételt.

*

Az első: amint az köztudott, a fordítás – árulás. Ha azonban nem léteznének ezek az árulók, nem válhatna ismertté a világirodalom jelentős része a nyelvek támasztotta akadályok miatt.

A második észrevétel: Borges megtagadta művének néhány olyan fordítását, amely túlságosan ragaszkodott az eredetihez, és elfogadott olyanokat, amelyek szerencsésen eltávolodtak tőle.

Végül pedig, Gesualdo Bufolino-t idézem. „A fordító kétségtelenül az egyetlen igazi olvasója egy szövegnek. Sokkal inkább az, mint bármelyik kritikus, talán még magánál a szerzőnél is inkább. Mert egy szövegnek a kritikus csak alkalmi udvarlója, a szerző csak atyja és férje, ám a fordító a szeretője.”

*

Tűnődésem végére hagytam a legkényesebb kérdést, amivel munkája során a műfordító találkozhat. Azt, hogy kit fordítsunk, hogy milyen műveket mutassunk fel a nagyvilág olvasóinak? Ezt a legnehezebb megítélni az irodalmárnak, és ebbe szól bele – sajnálatosan – a mindenkori kis- és nagypolitika.

Nincsen semmi garancia arra, hogy valóban a legjobb külföldi írókat mutatjuk be a hazai olvasónak, de még arra sem, hogy valóban azokat az íróinkat kolportáljuk, akik erre a legérdemesebbek, akiknek a befogadtatásra a legtöbb esélyük van idegen környezetben, idegen nyelvterületen.

Akkor hát, mégis, mit fordítsunk? Ami engem illet, így adnám meg a választ: olyan műveket, amelyek rólunk szólnak, a mi sajátos dolgainkról, amit senki más nem írhatna meg. Ám, amelyek – micsoda ellentmondás! – illeszkednek a nagy folyamatokba, amelyekben benne él korunk embere. Amit fordítunk, az tehát egyszerre különleges és közérthető kell legyen.

Sully Prudhomme-ot, az első Nobel-díjast szoktuk idézni. Micsoda baklövés! Ki ismeri ma már ezt a maga idejében zseniálisnak tartott betűvetőt? Ilyen, ehhez hasonló melléfogásokkal mi magyarok is büszkélkedhetünk. Ne soroljuk fel itt most a kismestereket, akiket egy adott pillanatban saját szempontjai szerint fontosnak ítélt egy-egy politikai hatalom.

Hogy mit ne fordítsunk? Felsorolom. Saját használatra született szövszeneteket, olyan műveket, amelyeket csak féloldalas lábjegyzetekkel értene meg az idegen nyelvű olvasó, a nyelvünk teherbíró képességét növelő újítók avantgárd-törekvését, nehezen emészthető klasszikusokat, olyan műveket, amelyek már a maguk idejében is túlhaladottnak, utánérzéseknek számítottak volna Nyugaton, íme a lista, ami így hirtelen az eszembe jut.

Tehát, mivel jelentkezzünk? Valami olyasmivel, amit a kimondhatatlanból itt nálunk észrevesz és kimond valaki. Hát csak így. Ezen munkálkodunk, egy pillanatig sem felejtve, hogy nagy fába vágtuk a fejszénket. „Műfordítani annyi, mint gúzsba kötve táncolni” – Kosztolányi Dezső szavaival.

(íróavatás...)

Immár tradíció, hogy írók és olvasók évről-évre itt találkozunk első nagy királyunk szobra alatt. Hát most megint mögöttünk van egy év. Egy hosszú év munkája az, amit most itt az asztalra teszünk.

A Budavári Önkormányzat tavalyi műsorfüzetében ez áll: „Mi lett volna, ha sorsdöntő pillanatokban másként dönt az író?” Ezt a kérdést igyekeztem új könyvemben megválaszolni, ezt a kört járja be a *Mélyebbre* (értsd: mélyebbre ásva) 2013-as kötete. Aki kíváncsi rá, a Magyar Napló standján megtalálható ez az új kötet.

Van azonban az idei könyvkínálatnak egy ennél sokkal érdekesebb színváltja is. Nemrégiben jött ki a nyomdából, ugyancsak a Magyar Napló kiadásában, Csíkvári Gábor első regénye, a *Szövedék*. A nap meglepetéséről beszélek. Mert a világirodalomban ugyan előfordul, itt nálunk azonban, mai könyvkiadásunkban ritkaság, hogy az emberélet útjának felén megmérettetésre készen, teljes fegyverzetben jelentkezik egy elsőkötetes író.

Egy hatvanéves tanárember első regényét tartom a kezemben. Szerzőjük átdolgozta magát az avantgárd és a posztmodern ujjgyakorlatain, írása gördülékeny és olvasmányos, története pedig mindvégig izgalmas és élvezetes. Újszerűsége, hogy egy a mindennapok banális apróságából építkező szövegből a szemünk láttára válik korrajz és két ember élete.

A regény anya és fiú párbeszéde, két párhuzamos monológ. Az anya sok évtizedes távollét után találkozik fiával. Öregén és betegen, két műtét között. A háború nem ér véget az utolsó puskalövéssel: a *Szövedék* 1956 utóélete, egy irodalmunkban mindeddig feldolgozatlan terület.

Egy a sok emberi sorsból, amiről beszélünk kell, „hogy éljenek még egy kicsit” azok is, akik már nincsenek velünk.

Hát erről az „ifjú” szerzőről szerettem volna ma itt szót ejteni. Remélem, sokan a kezükbe fogják venni ezt az érdekes kötetet! (*Szövedék*, Magyar Napló, Budapest, 2013)

P. S. „A szövedék az a rendszerint bonyolult és szoros viszony, összefüggés, amely egyszerre ható erők vagy egymásután következő események, egymással kapcsolatos gondolatok, körülmények között fennáll.”